

Wprowadzenie

Pracę zawodową i podmiotowość człowieka żyjącego współcześnie można ujmować jako problemy istotnie ze sobą powiązane. Można przyjmować taką perspektywę analiz, bo to przede wszystkim dzięki pracy człowiek przeobraża otoczenie, w którym żyje i siebie samego, a więc dzięki tej aktywności ma możliwości, aby zaspokajać zarówno swoje podstawowe potrzeby bytowe, czyli te niższego rzędu, jaki i te określane jako wyższe, a służące głównie samorealizacji (MASŁOW, 2006).

Kobiety w Polsce, podobnie jak w innych krajach, należały do tej kategorii obywateli, których potrzeby długo w toku dziejów były marginalizowane. Obecnie – zarówno w Polsce, jak i w wielu innych krajach – mają zagwarantowaną równość praw oraz możliwości zdobywania wykształcenia w różnych obszarach i na wszelkich szczeblach karier akademickich. Podobnie posiadają też prawa do aktywności zawodowej oraz do samorealizacji.

Generalnie rzecz biorąc, fakty te nie wykluczają jednak ciągle, trudniejszej sytuacji życiowej kobiet w stosunku do tej, która jest udziałem mężczyzn, jak na to wskazują chociażby następujące zjawiska: luka płacowa, szklany sufit, lepka podłoga czy ciągle dość powszechne stereotypy płciowe (DESPERAK, 2017; SIEMIŃSKA, 2019; DOMAGAŁA, 2019).

Bezpośrednią inspiracją do refleksji nad doświadczeniami pracy i podmiotowości kobiet była setna rocznica uzyskania przez Polki praw wyborczych. To także tymi problemami zajmowała się grupa tematyczna „Praca i płeć – wyzwania i doświadczenia po 100 latach od uzyskania praw wyborczych kobiet w Polsce” w ramach XVII Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego we Wrocławiu. Jej organizatorkami były Sławomira Kamińska-Berezowska (Uniwersytet Śląski w Katowicach) i Dominika Polkowska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) jako przedstawicielki Sekcji Socjologii Pracy Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Większość przedstawionych tutaj artykułów jest efektem obrad tej grupy tematycznej, ale ze względu na duże zainteresowanie tą problematyką na XVII OZS zdecydowano się oddać głos także innym badaczom. Chodziło o to, by spojrzeć na problemy podmiotowości kobiet także z szerszej perspektywy, która wykracza poza ramy III RP. Dodatkowo powstała też inicjatywa kontynuowania tego typu konferencji (co stanowi powód, dla którego niniejsza monografia została zredagowana przez Sławomirę Kamińską-Berezowską, a kolejna jest planowana do redakcji przez Dominikę Polkowską).

Na prezentowaną monografię problemową składają się badania i analizy badaczy powszechnie znanych i cenionych w środowisku, jak i debiutujących. Monografię rozpoczynają dwa teksty odwołujące się do podmiotowości kobiet, które

znajdują się pod wpływem kultury Maghrebu. Znana badaczka kultury Maghrebu Anna Barska pisze o zmaganiach kobiet w tej strefie kulturowej w osiągnięciu swojej podmiotowości. W zakresie jej analiz znajdują się problemy rozwiązań instytucjonalnych dotyczących konstruowania podmiotowości kobiet w Tunezji, Maroku i Algierii. Jest to obraz drogi do podmiotowości zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej.

Kolejny tekst – *Hijâb: emancypacja i dyskryminacja kobiet we Francji*, autorstwa Ewy Bogalskiej-Martin – pozwala spojrzeć na sposób kreowania przez współczesne kobiety swojego wizerunku. Dzięki tej mocno osadzonej w kulturze francuskiej badaczce można przeczytać wyjątkowo wnikliwą analizę, która stawia opór stereotypom i prostym kwalifikacjom noszenia we Francji tzw. *hijâbu* (chustki muzułmańskiej). Jest to także opowieść o ubraniu jako sposobie kształtowania kobiecej tożsamości, oraz o tym, w jakim sensie części garderoby kobiet mogą być znakiem zniewolenia, a w jakim podmiotowości.

Pierwszymi w niniejszej monografii rozważaniami odnoszącymi się wprost do spraw Polski są te autorstwa Beaty Goworko-Składanek. Dotyczą wprost kwestii kształtowania równości płci w Polsce w ujęciu prawnym i historycznym. W polskiej konstytucji z 1921 roku zasada równouprawnienia płci została zapisana i miała dotyczyć także rynku pracy, a jednak rzeczywistość funkcjonowania kobiet była inna. Autorka podnosi w artykule kwestie równości płci, która może mieć charakter „papierowy” lub faktyczny – i rozważa charakter równouprawnienia kobiet począwszy od II Rzeczypospolitej, przez okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej aż do III RP.

Nestorka polskiej socjologii pracy, Krystyna Janicka, podejmuje problem odmiennego rynkowego usytuowania kobiet i ich segregacji zawodowej. W rozważaniach podniesione są kwestie segregacji zawodowej, korelatów pozycji społecznej związanej z płcią, jak też czynników uwikłanych w segmentację płciową rynku pracy. Rozważania opierają się o empiryczne badania ilościowe POLPAN, dzięki którym zaprezentowano aktualnie istniejące indeksy segregacji zawodowej. Otrzymujemy też ilustrację względnej trwałości segregacji zawodowej na przestrzeni ostatnich lat.

Problemowi funkcjonowania kobiet w „męskim” świecie medycyny poświęcony jest tekst autorstwa Haliny Kulik i Józefy Dąbek. Zwraca on uwagę na wyjątkowo długą i pełną „meandrów” drogę do uznania pełni praw funkcjonowania zawodowego lekarek, a nie wyłącznie lekarzy-mężczyzn. Symbolicznym wyrazem przesądów towarzyszących drodze kobiet do równouprawnienia w świecie medycyny jest *anorexia scholastica*, a więc odnotowana w brytyjskim piśmie medycznym z ubiegłych stuleci choroba, na jaką miały zapadać wyłącznie kobiety na skutek nadmiernej edukacji (choroba miała być groźna, śmiertelna i nieuleczalna).

Dwa kolejne teksty także dotyczą problemów medycyny, ale tym razem w aspekcie zdrowia kobiet, bo deficyty kondycji zdrowotnej istotnie utrudniają pełną sprawczość i potencjał podmiotowego działania jednostki. Pierwszy z tekstów podnosi kwestie kondycji zdrowotnej i umieralności kobiet. Średnia długość

życia kobiet jest dłuższa od tej będącej udziałem mężczyzn i ciągle brakuje jednoznacznych wyjaśnień tego stanu rzeczy, ale można ich szukać z pewnością nie tylko w czynnikach natury medycznej, lecz też w stylu życia, na co właśnie rozważania starają się zwrócić uwagę. Kolejny tekst skoncentrowany na problemach zdrowia kobiet nosi tytuł *Kobieta XXI wieku skazana na ból kręgosłupa?* Problematyka w nim poruszana jest zgodna z tytułowym pytaniem, a wśród czynników skazujących kobiety na ból wskazane są także wysokie obcasy. Rozważania podkreślają więc, że kulturowo uwarunkowany styl życia nie jest obojętny dla kondycji zdrowotnej kobiet w Polsce.

Całość monografii jest zwieńczona tekstem analizującym dorobek uznanych współczesnych socjologów pracy. Są to rozważania opierające się na projekcie pt. „Nestorzy socjologii pracy w Polsce”, zrealizowanym przez Sekcję Socjologii Pracy PTS. Prezentowana analiza jest oparta na wynikach przeprowadzonych badań jakościowych. Stanowi ujęcie problemu z perspektywy odmienności wyznaczonych przez płęć, i to zarówno samych badaczy, jak i tematów ich badań. Jest też przybliżeniem dorobku powszechnie uznanych w Polsce badaczek i badaczy socjologii pracy.

Monografia *Kobiety – praca – podmiotowość. Refleksje socjologiczne* jest zogniskowana na funkcjonowaniu tylko jednej połowy społeczeństwa, ale właśnie tej, która – ze względu na płęć – była długo społecznie marginalizowana. Tak skonstruowana monografia wpisuje się w rozważania typu *women's studies* i związane z nimi przywracanie należnego miejsca kobietom w naukach społecznych, humanistycznych i prawnych. Jako taka, może też znaleźć zainteresowanych czytelników nie tylko wśród jednej płci. W każdym razie na taki stan rzeczy mają nadzieję organizatorki z ramienia Sekcji Socjologii Pracy PTS grupy tematycznej poświęconej pracy kobiet w Polsce na ostatnim ogólnopolskim zjeździe socjologicznym we Wrocławiu

Stawomira Kamińska-Berezowska i Dominika Polkowska.

Bibliografia

- DESPERAK I., 2017: *Płęć zmiany. Zjawisko transformacji w Polsce z perspektywy gender*. Wyd. II zmienione i poprawione, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- DOMAGAŁA W., 2019: *Segregacja zawodowa według płci w krajach OECD*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- MASŁOW A., 2006: *Motywacja i osobowość*. Przeł. J. RADZICKI, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SIEMIEŃSKA R., 2019: *Kariery akademickie kobiet i mężczyzn. Różne czy podobne?* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.